

Noored
Sotsiaaldemokraadid

MTÜ Noored Sotsiaaldemokraadid programm

Vastu võetud 14. juuni 2016 mittetulundusühingu Noored Sotsiaaldemokraadid kongressil Tallinnas.

I Alustõed

Noored Sotsiaaldemokraadid lähtuvad oma programmis kolmest põhiväärtusest - VÕRDSUS, ÕIGLUS ja SOLIDAARSUS.

Võrdsus

Sotsiaaldemokraatia vähendab ebavõrdsust ühiskonnas nii inimeste kui ka piirkondade vahel ning tagab kõigile osaluse heaolu kasvus.

Õiglus

Sotsiaaldemokraatlik poliitika vastab üldisele õiglustundele, põhinedes tähelepanul, mida ühiskond näitab üles kõigi oma liikmete vastu. Kõigil ühiskonnaliikmetel on kohustus panustada ühiste eesmärkide saavutamisse põhimõttel, et suuremate võimalustega kaasneb ka suurem vastutus.

Solidaarsus

Sotsiaaldemokraatia lähtub erinevate huvide kokkuleppest ning ehitab üles võimalikult paljude hüvanguks toimiva riigi.

Sotsiaaldemokraatia tagab kõigile varalisest seisust sõltumatud võrdsed võimalused eneseteostuseks. Meie veendumuste keskmes on inimene, meie poliitika seab eesmärgiks iga indiviidi maksimaalse heaolu, maksimaalse võimaluse kasutada modernse maailma hüvesid.

Toetame võrdsust ühiskonnaliikmete vahel. See väljendub mitte pelgalt võrdsuses seaduse ees, vaid võrdses võimaluses olla edukad.

Me lähtume demokraatlike õiguste, sealhulgas eriti inimõiguste ja isikuvabaduste ülimuslikkusest, mille tulemuseks on inimsõbralik ja avatud ühiskonnakorraldus.

Leiame, et riigi edu sõltub nii igaühe ettevõtlikkusest, töökusest, haritusest kui ka kogu ühiskonna demokraatlikkusest.

Mittetulundusühingusse Noored Sotsiaaldemokraadid kuuluvad ja seda toetavad inimesed järgivad inimväarikat eluhoiakut ning tasakaalustavad ja kujundavad ühiskonnademokraatidena Eesti riigi, eesti keele ja kultuuri arengut. Oleme veendunud, et oma rahva saatust ei tohi jätta piiramatule majanduslikule konkurentsile, välissõltuvusele ja talitsemata olemisvõitlusele meelevalla. Eesti Vabariigis peab igaühel olema õigus ja võimalus hästi elada.

Meie poolt toetatav sotsiaaldemokraatlik alternatiiv seisneb looduse- ja kultuurisõbralikus demokraatlikus riigis, kus kõigile on tagatud vabadus ja võimalus eneseteostuseks ning kus samal ajal on nõrgematele olemas vajalik tugi toimetulekuks.

II Majandus

Noored Sotsiaaldemokraadid peavad oluliseks, et majanduspoliitikat kujundades lähtutaks järgnevatest põhimõtetest:

Kiire, püsiva ja efektiivse majanduskasvu toob Eestile majandusarengu strateegiline planeerimine ning tark investeringute suunamine.

Ühiskonnana tuleb leida valdkonnad, mida avaliku ja erasektori partnerluses eelisarendada.

Eesti riik peab võtma aktiivsema rolli majanduse erinevates sektorites osalemises ja strateegiliste valdkondade arendamises. Seda saab teha läbi aktiivse osaluse laenuturul, kus riik peaks pakkuma aina enam abi käenduste ja investeerimislaenude näol, võttes eriti arvesse laenusajate suurt kasvupotentsiaali ning mõju regionaalarengule ja maaelu edendamisel.

Teedehituses nii riigi kui kohaliku omavalitsuse tasandil peab senisest rohkem arvesse võtma kuluefektiivsuse kõrval ka liiklejate turvalisust

Vajalik on sisuline maksusüsteemi reform, millega muudetakse maksusüsteem õiglasemaks, majanduslikku võrdsust edendavaks ja millega kasvaks riigi poolt kogutud maksude osakaal SKP-st. Uus maksusüsteem peab senisest rohkem toetama töökohtade loomist, aitama tuua inimesed välja vaesusest ning tagama selle, et ühiskonna iga liige panustaks õiglaselt riigi arengusse.

Uus maksusüsteem peab toetama rohkem väikeettevõtlust, kuid kohtlema igasugust ettevõtlust tavapärase tuluteenimise viisina. Seega pooldame juriidilise isiku tulumaksu kehtestamist kogu teenitud kasumile, mille arvelt oleks võimalik langetada sotsiaalmaksu, soodustades just nende ettevõtete tegevust, mis loovad Eestisse uusi töökohti. Lisaks toetame regionaalseid maksuerisusi maapiirkondades ettevõtluse soodustamiseks.

Tuleb kehtestada äriühingutest väljamakstavatele normaalse äritulu¹ piiri ületavatele dividendidele sotsiaalmaks. Sellega peab tagama olukorra, kus kõik ühiskonna liikmed osalevad võrdselt meie solidaarsuspõhimõttel baseerual sotsiaalkindlustuse süsteemi rahastamises.

Riik peab aitama tagada maksude korrektse ja täieliku maksmise. Maksudest kõrvale hiilimise ja maksupettuste negatiivsed mõjud ühiskonnale peavad olema teada ning arusaadavad kõigile. Petturid peavad kandma suuremat vastutust ühiskonna ees.

Eksport

Eesti ekspordipoliitikat kujundades peab rohkem keskenduma Euroopa Majanduspiirkonnast väljaspool asuvate kasvavate turgude avamisele Eesti kaubale ning soosima mitmekesistamist nii toodete kui ka turgude osas. Nii saame pakkuda stabiilsemat majanduskeskkonda Eestis ja suuremat kasvupotentsiaali eksportiga tegelevatele ettevõtetele.

Peame oluliseks, et Eestis toodetaks aina enam kõrge lisandväärtusega tooteid, sealhulgas ka lõpptooteid ning et väheneks tooraine ekspordi osakaal kogueksportist. Selleks peab riik panustama rohkem investeringutesse, mis on suunatud tehnika soetamisele ja tootmisvõimekuse suurendamisele, samuti aitama pakkuda inimestele vajalike oskuste arendamise võimalusi.

Üüriturg

---

¹ normaalne äritulu - riiklikult kehtestatud äritulu määr, mis on sotsiaalmaksuvaba ning motiveerib inimesi äriaga tegelema ja kompenseerib äriaga seotud riskide võtmist

Noored Sotsiaaldemokraadid peavad vajalikuks stabiilsema, soodsama ja laialdasemalt kättesaadava üürituru välja arendamist Eestis. Riigi, omavalitsuste ja eraettevõtjate koostöös tuleb ellu viia riiklikult toetatud elamupindade programm.

Avaliku sektori osalemine üüriturul peab olema aktiivsem ning nende omandis olevate üüripindade osakaal kogu turust peab stabiilselt kasvama. Nii saame tagada turul jõu, mis hoiab kontrolli all üldist hindade taset ning survestab teisi turu osapooli tegema äri ausamalt ja vastutustundlikumalt. Avaliku sektori poolt pakutavad elamispinnad annavad noortele võimaluse asuda tööle või elama väljapoole vanematekodu ilma vajaduseta elamispinda soetada. Samuti saab avalik sektor aidata üüripindasid leida vähem kindlustatud inimestel, kellel see muidu üle jõu käib.

Üüriturgu puudutava seadusandluse koostamisel peab senisest rohkem võtma arvesse üürnike õigusi. Seadused peavad pakkuma piisavat kaitset nii üürileandjatele kui ka üürilevõtjatele, julgustades lepingute sõlmimist, maksude tasumist ja ausat tegutsemist.

Selleks, et pakkuda rohkem stiimuleid ausaks tegutsemiseks ja üüritulu deklareerimiseks, peab pakkuma võimalust üüripinna korrashoiu peale kuluv osa üüritulust täies mahus makstavast tulumaksust maha arvata, kuid mitte rohkem kui 50% üüritulust.

Ettevõtlus

Noored Sotsiaaldemokraadid soovivad, et riik pakuks suuremat tuge alustavatele ja kasvavatele ettevõtetele. Peamiseks meetmeks peame alustavatele ettevõtetele kasvuperioodil kehtivat madalamat käibemaksumäära, mis aitab neil kiiremini kasvada ja end turul stabiilselt sisse seada. Siin peame oluliseks, et rakendatud oleksid selged kontrollimeetmed, et vältida soodustuste kuritarvitamist.

Aina rohkem tuleb soodustada ettevõtlusega alustamist haridussüsteemis ja laiemalt ühiskonnas, pakkudes selleks tasuta nõustamist ja suunates töötuid ettevõtlusega alustama. Selliseid teenuseid peab senisest rohkem ja laialdasemalt reklaamima ning neile peab olema tagatud piisav rahastus.

Selle juures peab nii ettevõtlushariduses kui kõigis tugifunktsioonides olema olulisel kohal õiglase ja vastutustundliku äritegemise propageerimine. Tähtis on, et töötajad mõistaksid vajadust oma töötajatele häid ja turvalisi töötingimusi pakkuda ning et liiguksime ühiskonnana usaldavama ärikeskkonna poole.

Peame oluliseks, et ettevõtjaid koheldaks õiglaselt ja võrdsete ühiskonnaliikmetena. Seepärast on tähtis, et ettevõtete juhatuste liikmed saaksid end taas töötuna arvele võtta juhul kui nad ettevõttest tulu ei saa.

Kapitaliturg

Eesti kapitalituru arendamine peab olema üks riigi majanduspoliitika põhieesmärke. Selle suunas peavad tegutsema nii riigiasutused kui riigiettevõtted. Tarvis on aktiveerida aktsiaturg, laiendada võlakirjaturgu ja luua stiimuleid pensionifondidele Eestisse investeerimiseks.

Riik peab aitama luua rohkem ja mitmekesisemaid investeerimisvõimalusi Eesti turgudele. Eelarve täitmiseks vajaliku rahastuse saamiseks on välismaistelt pankadelt laenamise asemel vajalik anda välja võlakirju Eesti turule ning neid on tarvis pakkuda ka jaeturul. See võimaldaks inimestel raha säästmise kõrval ka oma ühiskonna arengusse investeerida.

Samuti peaksid riigiettevõtted võtma suuna selle poole, et vähemusosalus Eestis börsile viia. See aitaks suurendada nende juhtimises läbipaistvust ja professionaalsust ning elavdada siinset aktsiaturgu. Ka investeringute rahastamist peaks eelkõige otsima kohalikul turul, sh pakkudes võlakirju Eesti turul.

Eestis tegutsevatele suuretevõtetele peab looma stiimuleid selleks, et nad püsiksid või laseksid oma aktsiatega kaubelda ka Eesti börsil.

Laenururul peab pakkuma paremat kaitset ja tuge laenuvõtjatele, keskendudes eriliselt inimestele, kellel on suurem risk sattuda finantsraskustesse. Selleks peab parandama eestlaste finantsilist kirjaoskust, aga ka garanteerima parema informeerituse laenudega seotud riskidest tasuta võlanõustamisega laenu võtmise eel ja järel.

Ka laenuettevõtete regulatsioonid peavad tagama vastutustundlikuma laenamise ning põhjalik kontroll laenuaotleja taustast peab olema kohustuslik. Kiir- ja väikelaenuettevõtteid peab reguleerima vastavalt nende positsioonile laenururul ja erinevalt tavapankades, tagades siiski klientidele kindluse ja õigused.

Maksusüsteem

Maksusüsteem peab muutuma põhimõtteliselt, võimaldades rohkem riigipoolseid kulutusi, kuid samas vähendades maksukoormust ühiskonna madalama sissetulekuga liikmetele. Praeguse süsteemi asemele, mis maksustab rikkaid vähem kui vaeseid, peab kujunema õiglane ja võimetele kohast panust nõudev maksusüsteem.

Selleks on vajalik viia sisse järgnevad muudatused:

Luuu üksikisiku tulumaksule veel üks aste, mis maksustaks 1,5 kordsest keskmisest palgast kõrgemat tulu kõrgema maksumääraga.

Maksustada tuleb rikas olemist, mitte rikkaks saamist ehk maksukoormus peab suuremal määral kanduma vara- ja luksusmaksudele.. Sisse tuleb viia kinnisvaramaks ning maksustada luksusautode ja keskkonda ulatuslikult saastavate sõidukite ostu. Sealjuures julgustada keskkonda säästvamate autode soetamist. Riik peab soodustama elektriautode soetamist.

Äriühingute maksustamisel peab toimuma põhimõtteline muutus. Selleks peab kehtestama ettevõtte tulumaksu, mille puhul ettevõtted maksavad makse kogu teenitud kasumi pealt. Selle arvelt peab langetama märkimisväärselt tööjõumakse, et soodustada uute töökohtade loomist.

Samuti peab kaotama erisoodustusmaksu töötajate hariduse ja tervisega seotud kulutustelt. Panus inimeste arengusse ei tohi saada karistatud.

Selleks, et takistada ühiskonna jõukamatel liikmetel hiilida kõrvale võrdsest maksustamisest ning muutmaks maksusüsteemi õiglasemaks, peab kehtestama dividendide väljamaksetele sotsiaalmaksu. See peab maksustama väljamakseid, mis ületavad normaalse äritulu piiri, et mitte karistada väikeettevõtjaid ja hoida inimeste motivatsiooni ettevõtlusega tegeleda.

Ametiautode maksustamisel tuleb liikuda vähem bürokraatiat vajava ja ausamalt maksustava süsteemi poole, kus iga äriühing, mille töötajad või omanikud soovivad ettevõtte autoga erasõite teha, peavad määratlema erasõitude osakaalu kogukasutusest ning selle põhjal selle eest maksma. Samuti peab see laienema riigiettevõtete või -asutuste töötajatele.

Maksukogumine peab olema efektiivsem. Maksupetturitega tegelemine peab olema karmim ja põhjalikum ning arvesse tuleb võtta ka ühiskonna õiglustunde kasvatamise vajadust. Ühiskonnas ei tohi olla aktsepteeritud väiksemad pettuse vormid ning riik peab tagama selle, et leviks arusaam, et maksudest kõrvale hoidmine ei ole mitte pettus riigi, vaid kogu ühiskonna vastu ja kahjustab igaühe huve.

Maksudest kõrvale hiilimine peab aina enam tooma endaga kaasa kuriteomenetlusi ja pettuste menetlemine peab muutuma lihtsamaks. Pettusega peab kaasas käima mitte ainult maksmata maksude ära tasumine, vaid ka täiendavad karistused.

Majanduskuritegusid, nagu pahatahtlikku pankrotistamist ja petlikku laenamist ning muid pettusi peab karmimalt karistama, tagades Eestis turvalisema ja kindlama ärikliima.

Eesti peab võtma üldise suuna sularahavaba ühiskonna loomise poole, muutes turvalisemaks ja kindlamaks e-süsteeme ja soodustades sularahavaba äritegemist.

III Põllumajandus ja keskkond

Noorsotside eesmärk on inimeste heaolu kasvu nimel põllumajanduse efektiivsuse ning keskkonnasäästlikkuse tagamine läbi maksimaalse maa- ja veeressursi väärimdamise. Looduslähedane eluviis tähendab ressursside maksimaalset säästmist tervisliku elukeskkonna loomisel. Keskkonnakaitseküsimused peavad olema integreeritud kõigisse eluvaldkondadesse ning nende lahendamisel tuleb arvestada säästva arengu põhimõtteid.

Põllumajandust peab jätkuvalt vaatama kui strateegilist sektorit, mis on regionaalpoliitiliselt oluline. Riik peab senisest rohkem toetama põllumajandusettevõtete investeringuid masinapargi ja tootmistehnoloogia uuendamisse ning soodustama lõpptoodangu tootmist Eestis. Sealjuures tuleb rõhku panna keskkonnasõbralike tehnoloogiate kasutamisele tootmisprotsessis ning jäätmekäitluses.

Noortele põllumajandusega tegelevatele ettevõtjatele tuleb pakkuda rohkem otsetoetusi ning lisaks on vajalikud eraldi meetmed ning nõustamisteenused neile, kes tegelevad põllumajandussektoris põlvkonnavahtusega.

Põllumajandussektori kaitseks on vaja luua stabiliseerimisfond, kuhu teeks sisse makseid omalt poolt nii riik kui ka põllumajandusettevõtted. Sealt peab olema võimalik taotleda raha olukordades, kus suured muutused maailmaturu hindades või muud kriisid seavad äriühingute püsijäämise ohtu.

Keskkond

Majanduslikku arengut suunates peab võtma tugevalt arvesse jätkusuutlikkust ja keskkonnasäästlikkust. Põllumajandus peab olema energiatõhus – võimalikult suur osa tekkivatest jäätmetest peab saama kasutatud muul otstarbel. Samuti peab olema eesmärk riigiasutustes kasutada tootlustamisel kodumaist toodangut ning aidata äriühingutel turustada seda ka välismaal.

Energiapoliitikas tuleb eelistada taastuvate ja alternatiivsete energiaallikate kasutamist ning loobuda taastumatute ressursside raiskamisest. Samal ajal tuleb jätkusuutliku arengu tagamiseks paralleelselt arendada ning kasutada erinevaid energiaallikaid, vaid ühele energialiigile keskendumine võib osutuda tupikuks. Keskkonnasäästlikkuse poliitikat peab rakendama kõikjal – näiteks peab kaotama poodidest tasuta jagatavad kilekotid, seadma kõigile kilekottidele biolagunevuse nõuded, soodustama kraanivee tarbimist ning laiendama pakendiringluse poliitikat kõigile taaskasutatavatele pakenditele.

Loomade õigused

Loomade õigused peavad olema paremini kaitstud, keelustades karusnahafarmid ja loomade kasutamise tsirkustes Eestis. Samuti peab karmimalt karistama loomade vastu toime pandud vägivaldtegevusi ning rahastada senisest enam loomade varjupaiku. Loomaomanikele vajalikud teenused tuleb muuta kättesaadavamaks.

Linnaplaneerimine

Linnaplaneerimises peab rohkem rõhku panema jalakäijatele ja jalgratturitele soodsama liiklemiskeskonna loomisele, ehitama rohkem kergliiklusteid ja looma enam ainult jalakäijatele mõeldud tänavaid linnade keskmeisse.

IV Haridus

Noored Sotsiaaldemokraadid on seisukohal, et väikese rahvana peab Eesti maksimaalselt rakendama olemasolevat vaimset ressursi. Haridus on iga inimese õigus ning kogu ühiskonna parema toimimise aluseks on haritud rahvas. Haridussüsteemi tuleb arendada selliselt, et kõigil ühiskonna liikmetel on võimalik end realiseerida. Selleks peab õppuritel olema motiveeriv õpikeskkond ja paindlikud õppimisvõimalused, mis tagavad koolirõõmu ning pikas perspektiivis suutlikkuse aktiivselt ühiskonda panustada.

Riiklikult peab olema tagatud stabiilne ja piisav huvitegevuse rahastamine selliselt, et kõigil lastel ja noortel oleks võimalus vähemalt ühes huviringis osaleda.

Saavutamaks ühiskonda ning indiviidi toetav terviklik haridussüsteem tuleb kõigile võimaldada kvaliteetse hariduse omandamine alusharidusest kõrghariduseni pakkuda kõigile võimalust omandada kvaliteetne haridus - selleks peab haridussüsteemi rahastamine toimuma kõigil astmetel riiklikul tasandil. Keskenduma peab nii õpetajahariduse arendamisele kui ka õpetajate tunnustamisele. Seda läbi riikliku palgasüsteemi haridussektori töötajatele, millega peavad kaasas käima üleriiklik palga alammäär lasteaiaõpetajatele ja palgatõus igal haridusastmel töötavatele õpetajatele.

Haridussüsteemis tuleb liikuda eestikeelse õppe laiendamise suunas. Tõusma peab õpetajate eesti keele oskus ning eesti keeles õppimine peab järk-järgult algama varasemas haridusastmes. Sellisel juhul on põhikooli lõpus ning gümnaasiumis eesti ja muukeelsetel noortel võrdne võimalusi koolis ning edaspidises elus hakkama saada.

Alusharidus

Kodulähedane lasteaia koht peab olema tagatud igale lapsele. Koolieelne aasta lasteaias peab olema kohustuslik ning tasuta selleks, et tagada sarnasel tasemel baastadmised ja sotsiaalsed oskused kooli minemiseks. Alusharidus üldiselt võib sisaldada kohatasu, kuid nii nagu täna peab olema võimalus taotleda sellest vabastus. Lasteaias pakutav toit peab olema tasuta.

Üldharidus

Noored Sotsiaaldemokraadid on seisukohal, et koolikohustus peab kestma 18. eluaastani või kutse omandamiseni. Alusharidusest gümnaasiumini peab haridustee võimaldama õpilastel olla loov, innovaatiline ning ettevõtlik. Õppeprotsessi läbivaks osaks peab olema kriitilise mõtlemise, analüüsimise ning argumenteerimise oskuse arendamine. Lisaks peab iga õpilane omandama vajalikud oskused tööturul ja edasisel haridusmaastikul hakkama saamiseks ning suutma oma võimeid ja huvisid paremini kaardistada, tagades oskuse teha edasises elus teadlikke valikuid.

Õppimise protsess peab tekitama lastes õpimisu ja selleks ei tohi põhiohk olla faktide pähe õppimisel. Õppekavades formuleeritud pädevused ja õpiväljundid peavad rohkem kajastuma koolide õppekavades ja tundides õpetatus.

Õppematerjalid peavad olema ajakohased ning võimalusel tuleb rohkem kasutada e-materjale.

Arendada tuleb gümnaasiumite ja kutsekoolide omavahelist koostööd, et rikastada õpilaste teadmisi ja oskusi akadeemilise ja kutsehariduse kõrval. Samuti tuleb võtta suund gümnaasiumihariduse viimaste aastate ja sellele järgneva kõrghariduse integreerimise poole.

Haridussüsteemis tuleb võtta suund sellele, et õpilaste õppekoormus nii koolis kui väljaspool kooli võimaldaks tegeleda koolitöö kõrval ka huvitegevusega. Samuti tuleb motiveerida noori õpetajaks saama, et tagada erinevate õppeainete õpetajate jätkusuutlik pealekasv. Selleks omakorda peab kahanema õpetajate töökoormus ning palgasüsteem peab arvesse võtma ka varjatud tööaega.

Õppevahendid peavad olema igas haridusastmes kooli poolt tasuta tagatud.

Koolikiusamise vähendamiseks tuleb riikliku prioriteedina tagada tugiteenuste olemasolu ja nende rahastamine kõikides koolides. Lapsevanemad peavad olema rohkem kaasatud kooli ja lapse vahelisse suhtlusesse, mis peab olema aktiivsem ja toimima ka väljaspool formaalsusi (arenguvestlused ja "vaibale kutsumised"). Järjest suurenev erivajaduste ning tähelepanuhäiretega laste hulk nõuab seda, et tugispetsialistide (eripedagoogi, logopeedi, sotsiaalpedagoogi) teenuste kättesaadavus õpilastele peab olema kooli poolt tagatud. Samuti tuleb õpetajakoolituses rohkem tähelepanu pöörata õpetajate suutlikkusele toime tulla ja ära tunda lapse individuaalseid vajadusi.

Kutseharidus

Kutsehariduse võimalustest noorte teavitamine peab toimuma juba põhikooli ajal ning kutseharidus peale põhikooli peab olema loomulik valikuvõimalus, mitte varuvariant. Kutsehariduse omandamisel põhikoolijärgselt tuleb tagada ka võimalus omandada kvaliteetne keskharidus, mis võimaldab soovi korral hiljem omandada kõrgharidust. Lisaks tuleb seda võimalust propageerida ka eelnevalt hariduse omandanud inimestele kui täiend- ja ümberõppevõimalust ja osa elukestvast õppest.

Kõrgharidus

Kvaliteetne kõrgharidus peab olema tasuta kättesaadav kõigile motiveeritud ja võimekatele inimestele sõltumata õppevormist. Tudengid peavad omama võimalust

täies mahus õpingutele keskenduda ning vajadusest tulenevalt ei tohi keegi olla sunnitud töötama. Seetõttu tuleb töötada selle nimel, et nii stipendiumite kui ka õppetoetuste süsteem täidaks oma eesmärgi ning sotsiaalmajanduslikult keerulisemas olukorras olevad õppurid ja väga heade õppetulemustega üliõpilased oleksid kindlustatud ja tunnustatud. Vajaduspõhine õppetoetus peab olema vähemalt miinimumpalga suurune ja kättesaadav hetkest, mil üliõpilase majanduslik olukord muutub. Lisaks peab kodulinnast eemale õppima asuvatel õppuritel olema olemas võimalus taotleda sõidutoetust sõltumata õppevormist.

Üliõpilasi ei tohi automaatselt siduda vanemate sissetulekutega, kuna pole alust eeldada, et täiskasvanud inimesi rahaliselt toetatakse. Doktoranditoetus peab tõusma ja olema vähemalt Eesti keskmise palga tasemel.

Ellu tuleb viia õppelaenude süsteemi reform. Tänapäevane süsteem, kus võivad ainult pangad ja mis ei ole paindlik, ei ole sisuliselt üliõpilaste vajadusi arvestav. Selleks tuleb kaaluda õppelaenu pakkumise teenuse viimist riigi ülesannete alla. Õppelaenu tagasimaksmine peaks toimuma peale õpinguid alates hetkest kui lõpetanu sissetulek ületab eelnevalt seatud piiri, mis võimaldab laenu tagasimaksmist.

Tagamaks kõrghariduse kasvav kvaliteet tuleb Eestis töötada kõrgharidust pakkuvate institutsioonide koondumise ja erialade dubleerimise vähendamise nimel. Sealjuures tuleb liikuda rakendusliku- ja akadeemilise kõrghariduse kvaliteedi ühtlustamise suunas. Samuti tuleb soodustada kõrgkoolide vahelist koostööd ja tudengite siseriikliku mobiilsust. Praktika peab olema sisuline ja kohustusliku praktika korral ka tasustatud.

Võimalusi omandada kõrgharidust töötamise kõrvalt, kas osakoormusega või alternatiivses õppevormis, peab laiendama ja neid töötavatele inimestele kättesaadavamaks muutma.

Uue kompetentsi toomine Eestisse peab saama prioriteediks – selleks tuleb Eestisse vastu võtta rohkem välisüliõpilasi (eriti magistrantuuri ning doktorantuuri), sest läbi selle laieneb akadeemiline võrgustik ning lisanduvad uued teadmised. Samuti tuleb arendada Eesti üliõpilastele pakutavaid võimalusi omandada kõrgharidus välismaal. Selleks tuleb pakkuda riiklikke stipendiume ning siduda see hilisema Eestis töötamisega.

Riik ja erasektor peavad ühiselt tagama teaduse stabiilse rahastamise, et vähendada projektipõhisust, mis ei pruugi sageli viia pikemaegsete tulemusteni. Samaaegselt on motiveerida nii kõrgkooli kui ka teadus- ja arendusasutusi omavahel koostööd tegema.

V Kodanikuõigused ja integratsioon

Noored Sotsiaaldemokraadid töötavad selle nimel, et Eesti ühiskond oleks vähemuste suhtes mõistev, avatud ja salliv. Me taunime diskrimineerimist rahvuse, kultuurilise identiteedi, religiooni, soo, vanuse, seksuaalse suundumuse, rassi, nahavärvi, keele, poliitiliste või teiste seisukohtade, sotsiaalse päritolu, varandusliku või sünnistaatuse ja mistahes muude kriteeriumite alusel.

Soostereotüüpidel ja -rollidel pole tänapäeva ühiskonnas kohta ning nende vastu tuleb võidelda nii hariduses kui ühiskonnas tervikuna.

Haridusasutustes tuleb rõhutada võrdõiguslikkuse põhimõtteid, vähemuste õigusi ja diskrimineerimisega kaasnevat ühiskondlike kahjusid. Haridussüsteemis tuleb jälgida, et üheks eesmärgiks oleks mitte edasi kanda soostereotüüpe või panna õpilasi oma soo järgi kindlatesse ettemääratud rollidesse.

Sooline võrdõiguslikkus

Sooline tasakaal aitab kaasa diskussiooni ja tulemuste kvaliteedile, kuna võrdsema jaotuse puhul on esindatud suurem hulk huvisid ja kogemusi. Seetõttu peame oluliseks soolist võrdsust otsustustasandil nii avalikus kui ka erasektoris. Noored sotsiaaldemokraadid töötavad selle nimel, et Eesti naised osaleksid aktiivsemalt otsustusprotsessides igas sektoris ja tasandil.

Riigikogu valimiste nimekirjade puhul peame oluliseks rakendada põhimõtet, et nimekirjad on sooliselt tasakaalus.

Mehed ja naised peavad saama võrdse töö eest sama palka. Aktiivselt tuleb tegeleda struktuurse palgalõhe vähendamisega ühiskonnas, selle muutmiseks tuleb tagada soostereotüüpide vaba haridus. Riik peab siin näitama eeskuju näiteks soolise tasakaalu tagamisega riigiettevõtetes.

Naistele tuleb tagada õigus teha aborti kuni kolmanda raseduskuu lõpuni.

Seksuaalne ja sooline identiteet

Kedagi ei tohi diskrimineerida tema seksuaalsest sättumusest või sooidentiteedist tulenevalt. Samasoolistel paaridel peab olema õigus peale peresisese lapsendamise ka adopteerimisele.

Samasoolistel paaridel peab olema sarnaselt erisoolistele paaridele õigus sõlmida kooselu või abielluda.

Diskrimineerimise vastased seadused peavad kaitsma LGBT inimesi ka väljaspool tööd ehk hariduses, tervishoius, sotsiaalteenuste kättesaadavuses ja muus.

Haridussüsteemis peab olema samast soost vanematega perekonna mudel võrdsustatud eri soost vanematega peremudeliga.

Piirangud doonorvere loovutamisel sõltuvalt seksuaalsest suundumusest on diskrimineerivad ja tuleks asendada riskikäitumisel põhinevate piirangutega.

Rahvusvähemused ja integratsioon

Riigi osalemist rahvusvähemuste integreerimisel Eesti ühiskonnas tuleb suurendada. Tuleb pakkuda võimalusi ning abistada rahvusvähemusi Eesti kodakondsuse saamiseks valmistumisel. Näeme koolidel suurt rolli rahvusvähemuste integreerimisel. Iga põhikooli lõpetanud noor peab olema võimeline haridusteed jätkama eestikeelses keskk- ja kõrgkoolis.

Ka venekeelsel kogukonnal peavad olema võrdsed võimalused osaleda töö- ja ühiskonnaelus, neid ei tohi rahvuse põhjal diskrimineerida. Tagada tuleb tasuta õigusnõustamise kättesaadavus ka vene keeles ja tõlkida seadused vene keelde.

VI Sisepoliitika ja seadusloome

Noored Sotsiaaldemokraadid on seisukohal, et politsei, päästeameti ning kiirabi teenuse kättesaadavus igas Eesti paigas peab olema tagatud riiklikult.

Seades vastutuse mõne eelnevalt mainitud teenuse osutamise osas era- või kolmanda sektori organisatsioonidele, peab riik tagama neile piisavad vahendid, rahastuse ja muu toe, et tagada kõrge kvaliteet ja kättesaadavus.

Pooldame ja soodustame aktiivselt riigi sisejulgeolekusse panustada soovivate inimeste võimalust teha seda organiseeritud, seaduslike ja avalike huvidega

kooskõlas tegutsevate ühenduste kaudu. Vajadusel tuleb võtta samme, et lihtsustada abipolitseinikuks hakkamise või Kaitseliiduga liitumisega kaasnevaid formaalsusi.

Kodakondsuspoliitika

Toetame topeltkodakondsuse võimalikkust Eesti kodanikel Euroopa Liidu ja partnerriikidega. Eesti ja välisriigi kodanike lastele tuleb võimaldada mõlema lapsevanema kodakondsuse saamine.

Kodakondsuseta inimeste hulga kasvu ei tohi võimaldada ning kodakondsuseta isikutele peab looma võimaluse konkreetse ajaperioodi jooksul lihtsustatud tingimustel saada Eesti kodakondsus (seda ka ilma keeleksamita). Riik peab siinjuures proaktiivselt pakkuma kodakondsuse saamist. Üleminekuperioodi lõpuks peab iga Eestis elav täisealine isik olema saanud endale kas Eesti ja/või mõne teise riigi kodakondsuse.

Kohtusüsteem

Noored Sotsiaaldemokraadid on arvamusel, et riigipoolset õigusabisüsteemi tuleb lihtsustada ja muuta kättesaadavamaks – juriidiline esmaabi peab olema tagatud ning riigi poolt aktiivselt pakutud olukorras, kus tegemist on kiireloomuliste küsimustega. Selle juurde peab käima nõustamisprotsess ja teavitustöö inimeste teadlikkuse tõstmisest olemasolevate võimaluste osas.

Menetlusprotseduure tuleb lihtsustada, kuid seda ei tohi teha inimõiguste ja süütuse presumptsiooni arvelt.

Vangla- ja kriminaalpoliitika

Karistusseadustik on hetkel osalt liiga karm ja osalt liiga leebe. Osaliselt on karistused süüteoga võrreldes ebaproportsionaalselt reguleeritud, seega võib raskema kuriteo puhul olla karistus oluliselt madalam kui mõne kergema kuriteo puhul. Sellest tulenevalt on Noored Sotsiaaldemokraadid seisukohal, et karistusseadustik vajab läbimõeldud sisulist reformi.

Vanglasüsteemi eesmärk peab olema karistuse kandjate harimine ja ümberkasvatamine. Oluline on tagada olukord, kus vanglast vabanenutel on olemas tulevikuperspektiiv, mis vähendaks korduvrikkumiste riski. Eriti oluline on noorte puhul leida lisaks ka rohkem alternatiivseid karistusmeetodeid, mis oleksid suunatud edasise kuritegeliku tegevuse ära hoidmisele ja noortele alternatiivsete tegevuste pakkumisele.

Noorte ja alaealiste puhul peab karistuseni viiv protsess olema kiirem kui tavapärase kohtuprotsessi raames, selleks tuleb tagada tugev seos teo ja karistuse vahel.

Vanglast vabanenute puhul (nii ennetähtaegselt vabanenud inimesed kui karistuse lõpuni kandjad) tuleb keskenduda nende ühiskonda integreerimisele – pakkuda tuge ja võimalusi iseseisva eluga jätkamiseks. Protsess peab algama juba vanglas, et inimestel säiliks lootus, võimalus ja motivatsioon end parandada. Võimalusi vanglas töötamiseks ja uute oskuste omandamiseks peab laiendama. Olukorrast olenevalt peab osalemist töös ja hariduse omandamises siduma karistuse vähendamise võimalusega.

Pere- ja seksuaalvägivalla kuritegusid peab karistama karmimalt, võttes arvesse ka ühiskonna õiglustunnet ja sotsiaalset efekti, mida säärase kuritegude liialt kergetena käsitlemine omab. Muutuma peab arhailine uurimis- ja kohtupraktika, mis umbusaldab ohvreid, nõuab neilt ebamõistlikku tõestust kuriteost ning traumatiseerib ja stigmatiseerib neid. Selliste kuritegude uurimise ja karistamisega tegelevad inimesed peavad saama tänapäevase ja adekvaatse hariduse seksuaalvägivalla põhjustest ja olemusest ning mõistma selle mõju ohvritele ja ühiskonnale tervikuna.

Liiklusrikkumiste trahvimisel peab arvesse võtma rikkuja sissetulekut ja sotsiaalset olukorda. Rikkumisi peab karistama karmimalt, kasutades meetmetena sõiduvahendi konfiskeerimist ja alkoholiku paigaldamist korduvrikkujate autodesse.

Uimastipoliitika

Noored Sotsiaaldemokraadid on arvamusel, et tänast uimastipoliitikat on vaja muuta. Senine karistamis põhine lähenemine ei ole andnud soovitud tulemusi.

Probleemi lahendamiseks ja uimastesõitlaste hulga vähendamiseks on vaja teistmoodi lahendust. Meetmete analüüsimisel ja kasutamisele võtmisel on oluline lähtuda võimalikult efektiivsest ühiskondlike kahjude vähendamisest. See eeldab koostööd erinevate ministeeriumide vahel nii meetmete väljatöötamisel kui ka rakendamisel.

Uimastipoliitika üks keskne eesmärk peab olema ka noortele keelatud ainete kättesaadavuse vähenemine, mis senise lähenemise juures näitab pigem vastupidist trendi.

Narkootikumide tarbimisega esmase vahele jäämise puhul on tähtis karistamise asemel suunata inimesi nõustamisele ja vajadusel ravile.

Ennetusprogrammi eesmärk peab olema võimalikult varakult vähendada noorte soovi narkootilisi aineid tarbida, andes sealjuures noortele objektiivne pilt erinevatest narkootikumidest ning nende mõjust.

Läbimõeldud ennetustöö aitab pikas perspektiivis vähendada narkokuritegevust ning koormust sotsiaalsüsteemile.

Sõnavabadus

Noorte Sotsiaaldemokraatide jaoks on sõnavabadus väga oluline osa inimõigustest ja demokraatliku ühiskonna üks alustalasid. Selle kõrval on aga oluline ka igaühe õigus elada vabana diskrimineerimisest ja tunda end Eestis turvaliselt.

Seetõttu on tarvis rakendada olemasolevaid seadusi, karistamaks inimesi, kes ähvardavad teisi vägivallaga või kutsuvad teisi sellele üles. Siinjuures pole oluline, kas rikkumine toimub internetis või läbi muu meediumi.

Kuna praeguse seaduse järgi on väga keeruline tõendada otsese ohu eksisteerimist mõne ohvri turvalisusele või elule, on seda peaaegu võimatu rakendada. Selleks ajaks kui oht on realiseerunud, on tegemist juba vägivallateoga. Selleks, et vägivallategudeni mitte jõuda ja otsest ohtu vältida, peab olema võimalik politseil sekkuda ja kohtul karistada inimesi, kes kutsuvad ühiskonda üles vägivallale mõne konkreetse inimgrupi/isiku vastu või ähvardavad kedagi vägivallaga.

Vihakõne regulatsioonid tuleb Euroopa Liidu seadusandlusest üle võtta.

VII Regionaalpoliitika ja riigivalitsemine

Regionaalpoliitilised kaalutlused peavad olema kajastatud kõigis poliitikates ja otsustes ning mängima olulist rolli riigi strateegilises juhtimises.

Noored Sotsiaaldemokraadid on seisukohal, et konkurentsivõimelised töökohad, ühtlaselt kvaliteetsed avalikud teenused, võimalused eneseteostuseks ja mitmekesiseid tegevusi võimaldav elukeskkond peavad olema kättesaadavad igal pool Eestis.

Elekter, internet ja teed peavad jõudma iga majapidamiseni. Selleks tuleb senisest enam raha suunata omavalitsustele teede korrashoiuks. Riigi poolt tuleb tagada ka elektri- ja internetitaristu ühendused ning mugavad ja soodsad liitumisvõimalused.

Olenemata asukohast peab igal Eesti elanikul olema ligipääs transpordile. Selleks on vajalik ühistranspordivõrgu pidev arendamine ja finantseerimise suurendamine.

Omavalitsustele tuleb soodustada kaasava eelarve mudeli rakendamist.

Riik peab kohalikele omavalitsustele ülesannete lisamisel kindlustama ka vahendid nende täitmiseks.

Kohalike omavalitsuste tulubaas peab tõusma. Selleks tuleb suunata suurem osa üksikisiku tulumaksust ja osa juriidilise isiku tulumaksust kohaliku omavalitsuse tulubaasi. Ümber tuleb vaadata tasandusfondi põhimõtted ja valem ning tasandusfondi ja muid riiklike toetusi suurendada

Tööjõu liikuvus ja majandusarengu toetamine

Tuleb luua konkreetsed ja eesmärgistatud plaanid iga Eesti piirkonna jaoks, kus on välja toodud potentsiaalselt edukad majandussektorid. Nende sektorite arendamiseks tuleb luua põhjalikud ja laiaulatuslikud meetmete paketid, et soodustada sektorite arengut. Näiteks tuleb kaaluda töötasuga seotud toetusi ja soodsamat dividendipoliitikaga.

Selleks, et soodustada kaugtööd, tuleb arendada infrastruktuuri. Tuleb analüüsida soodustuste ja toetuste mõju neile, kelle töökoht asub elukohast erinevas omavalitsuses. Avalik sektor peab kaugtöökohtade loomisel eeskujuna näitama ning viima osad riigiasutused Tallinnast ja Tartust väljapoole.

Riigivalitsemine

Haldusreform tuleb läbi viia ning seejuures peab üle vaatama nii ülesannete jaotuse, omavalitsuste rahastamise kui ka koostöö. Tuleb soodustada omavalitsusüksuste vabatahtlikku ühinemist. Haldusreformiga peab säilima inimesele vajalike teenuste elukohalähedane kättesaadavus. Kohalike omavalitsuste rahastamisel peab eraldi toetama äärealasid, et vähendada ääremaastumist.

Rahastuse ja valitsemise osas tuleb pealinna vaadata erandina ning luua seda puudutavad erisused ka praegustes seadustes.

Bürokraatia ja valitsemine

Riigivalitsemises tuleb võtta suund nullbürokraatiale. Aruandlus äriühingute ja riigi ning kodanike ja riigi vahel tuleks täielikult automatiseerida nii, et kõik andmed, mida riik aruandluseks vajab tulevad erinevatest infosüsteemidest automaatselt.

Riik peaks avaldama võimalikult palju neid andmeid, mille põhjal otsuseid tehakse selleks et rahvas näeks, mis põhjustel otsuseid tehakse.

Riigitöötajate arvu vähendamisel peab protsess olema sisuline ja analüüsil põhinev.

Kodanikuühiskond

Valitsuse üks tähtsamaid rolle on panna kodanikud riiki ja ühiskonda juhtima. Riik on meile liiga tähtis, et jätta ta vaid käputäie väljavalitute juhtida.

Riigipoolne rahastus noorteorganisatsioonidele sealhulgas ka poliitiliste noorteorganisatsioonide peab tõusma kriisieelsele tasemele ning selle stabiilsust ja kättesaadavust peab parandama.

Riik ja kohalik omavalitsus peavad toetama ning soodustama kogukonnaliikumist. Rahvahääletuse korraldamist peab lihtsustama ning üleriiklike rahvahääletuste puhul tuleb sellest lahti siduda riigikogu usaldushääletus. Rahvahääletused peavad olema siduvad, kuid täpsemalt peavad olema paigas ka teemad, mida rahvahääletuse teel otsustada ei saa - näiteks inimõigusi puudutavad küsimused.

Maakondlikud noortekogud peavad omama suuremat rolli piirkondade noorsootöö arengukavade ja muude dokumentide väljatöötamisel ja vastuvõtmisel. Kohalike

omavalitsuste noortevolikogud peavad omama suuremat rolli valitsemises, olema partnerid omavalitsuste volikogudele. Neil peaks olema ühine seaduslik alus.

VIII Kaitse- ja välispoliitika

Eesti välispoliitika keskmes peab püsima tihe koostöö meie liitlastega, tagamaks tugev kaitsevõime ja head majanduslikud suhted. Eesti peab osalema aktiivselt liberaalsete demokraatlike väärtuste ja inimõiguste edendamises maailmas ning andma oma panuse humanitaarabisse ja ka vajalikku sõjalisse sekkumisse kriisipiirkondades.

Eesti kaitsejõud peavad teenima riigi kui terviku huve. Poliitiliste seisukohtade väljendamine kaitseväe või kaitseliidu ametnike poolt peab olema taunitud ning vihkamist või vägivalda õhutavad avalikud seisukohad peavad kaasa tooma range karistuse.

Kaitsepersonalit arv Eestis peab tõusma, nii palgaliste kaitseväe töötajate, vabatahtlike kaitseliitlaste kui ka liitlasvägede sõdurite näol. Liitlasvägede kohalolek peab Eestis olema tagatud ja kasvav, selle tarbeks vajaliku taristu pakkumine peab olema üks kaitsepoliitika prioriteetidest. Samuti on tähtis, et kohapealseid liitlasvägesid oleks paljudest NATO riikidest, tagades rahvusvahelise huvi Eesti kaitsmiseks.

Koostöö kohalike kaitsejõudude ja liitlasvägede vahel peab olema tihe ja efektiivne, ühisõppuste ja ühise treenimise kaudu peab kasvama kiirreageerimise võimekus.

Riigikaitse strateegia peab olema laiapinnaline, hõlmates nii sise- kui välisjulgeolekut. Toimima peab riigiasutuste ja ministriumite vaheline koordineerimine ning ühiskonnas peab laialdasemalt levima info sellest, kuidas erinevates kriisiolukordades käituma peaks.

Ajateenistus

Praeguse kaitseüsteemiga, kus kohustuslik ajateenistus on üks oluline osa, peab see kohustus muutuma sooneutraalseks. Selle kõrval peab aga kaaluma ka kaitseaparatuuri reformi, mis muudaks ajateenistuse kestvuse märgatavalt lühemaks, integreerides selle haridus- ja huvitegevusse.

Ajateenistuse vorm peab muutuma paindlikumaks, lubades vabastust või lühendatud teenistust neile, kes on aktiivselt osa võtnud kaitseliidu või samalaadse organisatsiooni tegevusest ning omandanud sellega vajalikud oskused. Samuti peab olema võimalik lükata ajateenistusse astumist edasi üle bakalaureuseõppe nominaalaja, kui õppida vahepeal vahetusüliõpilasena välismaal ülikoolis. Edasilükkamise võimalus peab olema ka inimestel, kes soovivad asuda kohe peale bakalaureuseõppe lõppu edasi magistriõppesse. Edasi lükkamise võimalus peab olema ka inimestel, kes õpivad integreeritud õppes.

Ajateenistuse asemel pakutav teenistus peab samuti täitma riigikaitse eesmärke ning seda peab senisest tihedamalt siduma kaitsevõime jaoks oluliste tegevustega. Seda määrates peab rohkem arvesse võtma inimese haridust, võimeid ja suutlikkust panustada erinevatesse tegevustesse.

Ajateenistus peab pakkuma rohkem paindlikkust ka peredele. Edasi lükkamine peab olema võimalik ka juhul, kui teenistuskohuslase partner on lapseootel. Samuti peab teenistuses olemise eest makstav kompensatsioon võimaldama perekonnal toime tulla ajateenistuse jooksul.

Ajateenistujatel peab olema võimalus kasutada tasuta ühistransporti nii oma kodukohas kui ka kaugliinidel.

IX Tööturupoliitika

Tööturupoliitika peab muutuma sisuliselt, sisaldades endas senisest palju rohkem aktiivseid tööturumeetmeid, võimaldades rohkem paindlikkust tööandjale ning pakkudes rohkem turvatunnet ja paremat turvavõrku töötajatele. Kiirelt muutaval tööturul on vajalik riigi suutlikkus koolitada ümber ebavajalike oskustega töötajaid ja leida rakendust kõigile, kes seda soovivad.

Vajalik on süsteemne tööturupoliitika reform. Selle keskmes peab olema praeguse Töötukassa ümberkujundamine nii nime kui funktsioonide poolest. Uus amet peab suunama oma tegevuse mitte ainult töötutele, vaid kõigile tööturul viibivatele inimestele, pakkudes rohkem võimalusi täiendkoolitusteks, ümberõppeks, töökohtade vahetamiseks ja igakülgseks nõustamiseks.

Läbi selle ameti peab pakkuma karjääriõpet koolides ja siduma kõik kooli lõppastmetes õppivad noored selle süsteemiga. Riik ei tohi jääda ootama, kuni inimesed pöörduvad ise tema poole, vaid omama aktiivset rolli oma teenuste pakkumises kõigile.

See amet peab vahendama infot töökohtade ja oskuste täiendamise võimaluste kohta ning pakkuma platvormi kõigile tööturu osapooltele (k.a. ametiühingutele) info jagamiseks. Muutused nagu suuremahulised koondamised mööduvad valutumalt kui need on eelnevalt koordineeritud riigiga, mille kaudu on võimalik pakkuda ennetavalt ümberkoolitamist ja aidata koondatavatel uusi töökohti leida.

Töötajate õigused

Koostöö tööandjate ja töötajate vahel peab olema tihedam ja mõistvam, probleemide lahendamisel peavad mõlemad pooled teineteisele rohkem abiks olema. Olukorrad nagu koondamised, palgamuutused ja muu selline tuleb eelnevalt põhjalikult läbi rääkida ning töötajale negatiivsete muutuste puhul peab tööandja aitama töötajal muutuv olukorras kohaneda.

Ühiskonna harimine töötajate õiguste osas peab olema üks uutest prioriteetidest. Selleks tuleb tutvustada neid rohkem juba koolihariduses, aga ka laiemalt ühiskonnas. Üheks neist õigustest on ametiühingutesse koondumine ja selle kaudu oma õiguste efektiivsem kaitsmine.

Ametiühingute loomist ja töötajate koondumist ametiühinguorganisatsioonidesse tuleb igakülgset toetada. Selleks tuleb seaduses ühinemisvabadusele tugevam kaitse anda ning tagada konkreetsed võimalused ametiühingutele ja tööandjatele ühisotsustamiseks.

X Sotsiaalkaitse

Vanemahüvitise süsteem peab olema paindlikum (sh peab olema võimalik kasutada hüvitist jao kaupa kuni lapse 8 aastaseks saamiseni) ning hüvitismäärade suure lõhe vähendamiseks tuleb tõsta vanemahüvitise alampiiri.

Eesti sotsiaalsüsteem peab võtma suuna arenemaks tasemele, kus riik seisab iga inimese kõrval läbi kogu tema elutee. Suhtlus riigi ja indiviidi vahel peab olema riigi poolt proaktiivne, kahepoolne ja pidev – inimesel peab alati olema võimalus riigilt abi ja nõu saada ning riik peab aktiivselt pakkuma ja teadvustama inimest tema võimalustest, õigustest ja kohustustest.

Sotsiaaltoetused peavad võimaldama igaühele inimväärse elu. Eriti oluline on hoolitseda perede eest, kus on lapsed ning garanteerida, et ükski laps ei peaks minema tühja kõhuga magama.

Sotsiaalhoolekanne peab liikuma aina enam riigi vastutusalasse, Eesti peab võtma suuna eemale sellest, et lapsed on kohustatud oma vanemate ja vanavanemate eest hoolt kandma ning selle poole, et riik tagab kvaliteetse ja väärrika hoolekande ka siis, kui lapsed seda ei tee.

Hoolekandeaasutused peavad olema korras ja kvaliteetsete teenustega ning kättesaadavad ja mõistliku hinnaga.

Pensionisüsteem liigub paratamatult individuaalse kogumispensioni osakaalu kasvu poole ning selle protsessi juures peab tagama olukorra, kus ükski inimene ei peaks pensionile jäädes elama vaesuses.

Eestis peab levima tööandja poolt makstav osa pensionifondidesse ning seadusandlus peab seda soodustama, kuid samas ka keelama raha enneaegse välja võtmise. Seda peab toetama ka maksusüsteem, vabastades tööandjate maksed fondi sotsiaalmaksust.

On tähtis, et nii peretoetuste kui ka erinevate puhkuste süsteem soosiks seda, et mõlemad lapsevanemad veedaksid rohkem aega töölt eemal oma lastega. Selleks on vaja pikendada isapuhkuse perioodi ühele kuule ning lisada praegusele lapsehoolduspuhkuse perioodile pool aastat puhkust, mida saaks kasutada ainult teine lapsevanem.

Soodustama peab emade naasmist tööturule ning lapsehoolduspuhkusel olevate vanemate osalemist tööturul sellisel määral nagu see võimalik on. See tähendab, et peab olema võimalik lapsehoolduspuhkuse ajal töötada osalise koormusega ning töö- ja pereelu oleks lihtne ühildada.

Esmasünnitajaid peab senisest rohkem toetama, pakkudes neile tasuta ja proaktiivselt lapsevanemaks saamise kohta infot ja koolitusi. Eriti peab toetama noori lapsevanemaid, mistõttu peab kehtestama noore lapsevanema toetuse, mida makstaks lapsehooldustasu kõrvalt ja mis peab leevendama finantsilisi riske, mis lapse saamisega noortele inimestele tihti kaasnevad. Noortele peredele peavad olema kättesaadavamad ka soodsad üüripinnad.

XI Tervishoid

Igale inimesele peab olema tagatud arstiabi kättesaadavus. Tervishoiusüsteem peab olema ühtne ja kompaktne ning inimesel peab olema lihtne enda tervisliku

seisundi kohta informatsiooni saada. Rohkem tuleb rõhku panna rahvatervisele ning tervisekäitumise haridusele juba varasest east.

Arstiabi kättesaadavus

Igale inimesele peab olema tagatud riilkiku arstiabi kättesaadavus. Analüüside tulemused peavad olema digiloo vahendusel kiirelt ja mugavalt kättesaadavad. Elukoha vahetamisel peab perearsti muutmine olema mugav ja lihtne.

Tuleb vähendada eriarstide koormust ja töötamist korraga nii avalikus kui ka erasektoris, et vähendada ravijärjekordasid.

Euroopas läbi viidud protseduuride hüvitamine peab toimuma kiiremini ja lihtsamalt ning arendama peab patsientide piiriülese liikumise (sh võimalust kiirabiks) süsteeme.

Rahvatervis

Inimeste terviseharjumusi tuleb juurutada juba varasest vanusest alates. Senisest enam peab rõhku panema ennetustööle ning tervislike eluviiside propageerimisele.

Noorte tervisekäitumist silmas pidades tuleb jätkata range energiajoogipoliitika sisseviimist. Energiajookidele tuleb kehtestada aktsiisid, reklaamipiirangud ja alla 16-aastastele ning õppeasutustes peab olema energiajookide müük keelatud.

Analüüsima peab võimalusi magusa- või suhkrumaksu kehtestamiseks.

Alkoholi- ja tubakareklaam peavad olema keelatud. Lisaks sellele tuleb jätkuvalt tõsta alkoholi- ja tubaaktsiisi, et vähendada nende kättesaadavust. Tubakatoodete avalik eksponeerimine müügikohtades peab olema keelatud ning alkoholi müük tuleb viia eraldi poodidesse. Lastele suunatud alkoholseid jooke imiteerivate toodete müük peab olema keelatud.

Tuleb kohustuslikuks teha alkoholstele jookidele toitumisalase info lisamine.

Praegune haigushüvitise maksmise süsteem soodustab haigena töölkäimist. Haigushüvitist tuleb maksta alates esimesest päevast.

Hambaravi peab olema osa riiklikust tervisekindlussüsteemist. Üleminekuperioodil peab olema võimalik hambaravi hüvitamine läbi erakindlustuse.

Senisest enam ressurssi tuleb panustada riiklikusse rinnavähi ja emakakaelavähi sõeluuringusse ning tuleb sisse viia ka riiklik eesnäärmevähi sõeluuring.

Turvaseksi vahendid peavad olema tasuta kättesaadavad ning koolides tuleb rohkem rõhku panna seksuaalharidusele.